

O NÁBOŽENSTVÍ VE VÝCHODNÍ EVROPĚ

Ke knize Bohdana Cywińského Kořeny totožnosti, Řím 1982

Jiří Lederer

Cywiński usiluje ukázat zvláštnost českého národa v kontextu s jinými národy této oblasti. Tak např. říká, že Češi v první polovině dvacátého století představovali společnost vysoce zlaicizovanou, nábožensky lhostejnou a minimálně srostlou s katolickou církví, k níž teoreticky náležely tři čtvrtiny obyvatelstva. To Čechy zásadně odlišuje od ostatních národů. Autor se pokouší odpovědět na otázku, proč tomu tak je. Uvádí především důvody sociologické, kulturologické a historické. Češi podle Cywińského byli v novověku jediným měšťanským národem, obklopeným národy agrárními na jihu, severu a i na východě. Jejich země byla dřív industrializovaná. Analfabetismus tu už nebyl problémem ke konci 18. století. Tento národ nesdílel společné ideály a společnou hierarchii hodnot s intelektuálně a pastorálně zaostalou církví. Český národ se duchovně obrozoval mimo církev a nezřídka i proti ní.

Po tomto konstatování se polský katolický autor vrací k počátkům křesťanství v Čechách a sleduje jeho dějinný vývoj. Pochopitelně věnuje významnou pozornost Janu Husovi, postavě, jíž se zabývali všichni naši významní historici. Cywiński poznamenal, že husitismus byl především hnutím náboženským, i když u něho najdeme i aspekty národní a sociální, které odehrávají nemalou roli. Jan Hus byl kazatelem, moralistou a náboženským prorokem. Protest proti zesvětšělé a zpolitizované církvi rodila především náboženská potřeba, neukojovaná primitivním a zaostalým duchovenstvem. Živelnost tohoto protestu svědčí o autentičnosti křesťanství českého národa. Překvapená Evropa okřikla Čechy jako národ kacírů a zorganizovala proti nim křížáckou výpravu. V té chvíli vznikla mezi pocitem české národní identity a katolicismem hluboká a trvalá propast.

V pozdějších stoletích má podle Cywińského velkou zásluhu o rozvoj katolické kultury v Čechách jezuitský řád. (–) Ke konci 18. stol. byl katolicismus v Čechách náboženstvím všeobecně vyznávaným. Avšak josefínské reformy situaci podstatně změnily. Monarchický centralismus přinesl tuhou germanizaci. Autonomní síla katolické církve byla radikálně omezena. Češi začali zápasit o svůj jazyk a kulturu. Hledání vlastní totožnosti v historii oživilo u nich pocit národa kacírů, a tedy návrat k husitské tradici. A na tom nemění nic, že v prvním pokolení buditelů byl velký počet jmen katolických kněží. Na to navazují ideje Palackého, které představovaly ostré oddělení češství a katolicismu. Katolická církev, která nominálně zahrnovala ohromnou většinu obyvatelstva, byla pokládána za instituci národu cizí.

A jdeme-li tímto směrem úvah, sami můžeme domyslet, proč u nás byl tak silný antiklerikalismus za první republiky. Staré problémy se totiž přenesly až do současnosti. Proto pražská vláda po první světové válce jen velmi obtížně nacházela kompromis s Vatikánem. Jdeme-li dál, uvidíme, že od roku 1948 český národ doplácí na onu svou historii, která vedla k vytvoření propasti mezi ním a katolickou církví. Po únoru 1948, po tomto frontálním útoku komunismu v našich

zemích, náš národ neměl duchovní instituci, za níž by bezvýhradně stál a která by udržovala jeho odolnost. Patnácté století se tak ozývá ve století našem. Nebo jak praví Cywiński: „Češi — chtějící zachránit vlastní totožnost — se srazili s celým evropským pořádkem a ta srážka určila celé jejich dějiny národní i náboženské.“

Mimořádně poučná a podnětná je pro českého čtenáře kapitola v Cywińského knize, věnovaná dějinám křesťanství na Slovensku. Tyto dějiny jsou podstatně odlišné od našich. A přenášíme-li vlastní prožitky a zkušenosti do úvah o Slovácích, dopouštíme se hlubokého omylu. Vedou naše myšlení předsudky, které vztahy mezi našimi národy jen pohoršují. Slovenský katolicismus působil v nejhlubším zájmu národa, jeho existence.

A jen na pozadí takového poznání můžeme pochopit roli a význam takové osobnosti, jakou byl katolický kněz Andrej Hlinka, který byl podle Cywińského po desetiletí nejvýznamnějším národním vůdcem Slováků. Že tyto zvláštnosti slovenské situace nepochopila česká politická reprezentace za první republiky, mělo neblahé důsledky pro existenci této republiky, důsledky, jejichž působení doléhá až do našich časů. Cywiński zřejmě správně poznamenal, že antikatolická česká politika v prvních letech republiky měla nemálo znaků dogmatické zaslepenosti. Antikatolicismus Prahy a odmítnutí slovenských snah po autonomii, to byly hlavní faktory, které vehnaly Hlinku, tohoto stoupence společného československého státu, a jeho stranu do rozhodné opozice.

Studie 87–38–89 (1983), 430–431 (část)

BAROK A DNEŠEK – V tom je hlubší vztah naší současnosti k baroku, že jsme stanuli vnitřně před ne-li stejnými, tedy aspoň velmi podobnými problémy vnitřního života, jako lidé po velkých objevech Kolumbových, že žijeme v podstatě stejnou polarizací hmotného a duchového, časového a věčného, nekonečného a „toho, co Nic se nazývá“, a dalšími vnitřními rozpory a krásnými zápasy jako lidé XVI. a XVII. století, že v nás je totéž nebo aspoň velmi podobné vnitřní napětí, jako v člověku barokním. Tato situace vznikla, jak jsem aspoň poněkud naznačil, pod tlakem zákonů vnitřních, jež budu považovat vždy za těžší a osudovější pro lidskou duši než jednostranné „zákony“ materialismu, neschopné uznat lidský prožitek – prožitek jednotlivcův i prožitek mas – jako základ myšlenkového vývoje společnosti, a tím i jejího růstu a pokroku.

Zdeněk Kalista, Tvář baroka, 228–229

DNEŠNÍ LUTERÁNSKÁ TEOLOGIE – V 19. století byla „luteránská teologie“ pojem poměrně zřetelně vymezený. Při něm se hned vybaví erlangenská teologie a luteránské probuzenecké hnutí. „Ve 20. století je luteránská teologie méně teologický program, spíše teologická perspektiva a „angažované luteránství““ (Wölber). Východiskem je ospravedlnění křesťana a cílem je život s církví, v němž tvoří jednotu bohoslužba a služba bližnímu.

Od 19. století se pokoušejí luteránští teologové překonat individualistický postoj, v protestantismu velmi rozšířený, a brát vážně společenství křesťanů, církev. Otázka církve, její podstaty a utváření, vyznání, úřadu a jejích řádů nabyla nového významu a zaujala luteránské teology i ve 20. století. Snaží se poučit ze zkušeností proticírkevního boje a přijímat otázky kladené z ekumeny, např. katolickou církví. Slovo a svátost jsou podle nich rozhodující prostředky pro budování a život církve.

Módní volání po tolerantním soužití různých teologií vede k nedorozumění. Věcně odpovídající je „pluriformita“ (rozmanitost) opřená o evangelium, nepřiměřený je nezávazný „pluralismus“ (cokoliv – jakkoliv). Úkolem teologie i dnes zůstává „zdravé učení“ (Tit 2,1).

Evangelischer Erwachsenenkatechismus, 1975, 999–1000